

Gordon Neufeld, Ph. D.
Gábor Maté, M. D.

DRŽTE SA SVOJICH DETI

noxi

Prečo musia byť rodičia
dôležitejší než rovesníci

Držte sa svojich detí

„Povinné čítanie pre každého, kto má deti.“

– *Ottawa Citizen*

„Ohľaduplné, láskavé, prispôsobivé rodičovstvo.“

– *Calgary Herald*

„Neufeld s využitím tridsiatich rokov výskumu a skúseností vytvoril ucelenú, presvedčivú teóriu vývoja dieťaťa, ktorá u čitateľov vyvolá okamžitý záchvev uznania a prijatia. Jeho prístup má silu zmeniť, ak nie zachrániť životy našich detí.“

– *National Post*

„[Matého] presná a úderná próza... sprístupňuje zložité myšlienky bez toho, aby ich zjednodušovala. Výsledkom je kniha, ktorá je veľmi pútavá a má potenciál zasiahnuť mnohých rodičov na tom správnom mieste.“

– *Edmonton Journal*

„Skvelá kniha a silný budíček pre rodičov. Autori opisujú, ako sa orientácia na rovesníkov stavia do cesty zdravému emocionálnemu dozrievaniu, čo je zarážajúce a zároveň alarmujúce. Kniha je však aj povzbudivá, pretože zdôrazňuje mimoriadny význam väzby pri výchove dieťaťa

a to, ako ju možno každodenne implementovať. Prínosné a podnetné... Múdra a významná kniha.“

- Anthony Wolf, klinický psychológ a autor knihy *Vypadni z môjho života, ale mohol by si najprv odviezť mňa a Cheryl do nákupného centra?: Príručka pre rodičov novodobého tínedžera*

„*Držte sa svojich detí* je vizionárska kniha, ktorá presahuje bežné vysvetlenia a objasňuje krízu nepoznaných rozmerov. Autori nám ukazujú, ako strácame kontakt s našimi deťmi a ako táto strata podkopáva ich vývoj a ohrozuje samotnú štruktúru spoločnosti. A čo je najdôležitejšie, prostredníctvom konkrétnych príkladov a jasných návrhov ponúkajú rodičom praktickú pomoc, aby mohli plniť svoje inštinktívne úlohy. Skvelá a dobre napísaná kniha, ktorú treba brať vážne, veľmi vážne.“

- Peter A. Levine Ph.D., medzinárodný učiteľ a autor bestsellerov *Prebudenie tigra, Liečenie traumy a Nebude to bolieť večne: Vedenie dieťaťa prostredníctvom traumy*

„Táto dôležitá kniha odvážne pomenúva problém a načrtáva plány na jeho riešenie. Berme jej návrhy vážne, aby sme spoločne zlepšili budúcnosť našich detí a ich detí.“

- Daniel J. Siegel, M.D., autor kníh *Rozvíjajúca sa myseľ* a *Rodičovstvo zvnútra*; zakladajúci člen Centra pre kultúru, mozog a vývoj na UCLA a pomocný klinický profesor psychiatrie na UCLA

„Táto kniha predstavuje veľký krok vpred v chápaní smútku a utrpenia, ktoré prežívajú naše deti. Gordon Neufeld nachádza toto utrpenie v strate väzby dieťaťa na rodičov a prehlbujúcej sa väzbe na rovesníkov. Neufeldova myseľ je silná, schopná pochopiť, kam smeruje naša kultúra. Je to brilantná kniha na úrovni kníhy Paula Goodmana *Vyrastanie do absurdna*. Dajte výťahček tejto kníhy každému rodičovi, ktorého poznáte.“

- Robert Bly, básnik a autor kníh *Spolok súrodencov* a *Železný John*

„*Držte sa svojich detí* nám prináša skutočne nové myšlienky a nové pohľady na rodičovstvo. Autori v nej spájajú psychológiu, antropológiu, neurológiu a vlastné osobné a profesionálne skúsenosti... Hodnotná kniha s praktickými implikáciami.“

- Dr. Mary Pipherová, autorka kníh *Oživenie Ofélie* a *Ukryte sa navzájom*

„Maté a Neufeld svojou úprimnosťou a výkladom vedú k mnohým riešeniam, ako obnoviť hierarchiu starostlivosti dospelých. Krásne napísané... úžasná, dojemná kniha.“

- *Publishers Weekly* (recenzia označená hviezdíčkou)

Hold On to Your Kids: Why Parents Need to Matter More Than Peers

Copyright © 2004 Gordon Neufeld and Gabor Maté

This translation was published by arrangement with Alfred A. Knopf
Canada, a division of Penguin Random House Canada Limited.

Postscript copyright © 2013 Gordon Neufeld and Gabor Maté

All rights reserved including the right of reproduction in whole
or in part in any form.

Translation © 2023 by Monika Urbanová

Cover design © 2023 by Ave Libri s. r. o.

Slovak edition © 2023, 2023 (elektronická verzia) by NOXI

Všetky práva sú vyhradené. Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie
reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani prenášať
v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom – elektronicky,
mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak – bez
predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Gordon Neufeld, Ph. D.

Gabor Maté, M.D.

DRŽTE SA SVOJICH DETÍ

Prečo musia byť rodičia
dôležitejší než rovesníci

*Čin má zmysel len vo vzťahu a bez pochopenia vzťahu
bude čin na akejkoľvek úrovni plodiť len konflikty.
Pochopenie vzťahu je nekonečne dôležitejšie
ako hľadanie akéhokoľvek akčného plánu.*

J. KRISHNAMURTI

Túto knihu venujeme
našim deťom,
ako aj súčasným a budúcim
deťom našich detí.

Inšpirovali nás k týmto poznatkom
a poskytli nám dobrý dôvod, aby sme ich vyslovili.

Tamare, Natashi, Brie, Shay a Bradenovi

Danielovi, Aaroni a Hannah

Kiare, Julianovi a Sinead

POZNÁMKA PRE ČITATEĽA

.....

S

Gordonom Neufeldom sa poznáme už veľmi veľa rokov. Prvýkrát sme sa stretli, keď sme sa s manželkou Rae naňho obrátili s prosbou o radu v súvislosti s naším najstarším dieťaťom. Naš syn mal vtedy osem rokov. Mysleli sme si, že máme problémové dieťa. Gordon nám v krátkom čase ukázal, že problém nie je v dieťati ani v nás, ale v našom prístupe k vzťahu s ním. O niekoľko rokov neskôr sme začali byť znepokojení, keď náš druhý syn ako dospievajúci mladík prestával akceptovať našu autoritu, a dokonca ani nestál o našu spoločnosť. Opäť sme sa poradili s Gordonom, ktorého odpoveď bola, že musíme tohto syna získať späť do vzťahu s nami, preč od jeho rovesníkov. Vtedy som sa prvýkrát dozvedel o kon-

cepte orientácie na rovesníkov Dr. Neufelda, o tom, že rovesníci nahradili rodičov ako primárny vplyv na deti, a o mnohých negatívnych dôsledkoch tohto posunu, ktorý je v modernej spoločnosti endemický. Odvtedy mám veľa dôvodov byť vďačný za poznatky, ktoré sme s Rae získali.

Spolu s Gordonom sme napísali knihu *Držte sa svojich detí* s radikálnym zámerom prebudiť v ľuďoch prirodzené rodičovské inštinkty. Ak naša kniha splní tento účel, postaví na hlavu mnohé z toho, čo sa v súčasnosti považuje za múdrosť o tom, ako by sa mali vychovávať a vzdelávať deti. Nezameriavame sa na to, čo by mali rodičia robiť, ale na to, kým musia byť pre svoje deti. Ponúkame návod pre pochopenie dieťaťa, jeho vývoja a tiež prekážok, ktoré dnes stoja v ceste zdravému vývoju našich detí. Z tohto pochopenia a z úprimnej oddanosti, ktorú rodičia vnášajú do úlohy výchovy detí, vznikne spontánna a milosrdná múdrosť, ktorá je zdrojom úspešného rodičovstva.

Moderná posadnutosť rodičovstvom ako súborom zručností, ktoré treba dodržiavať podľa odporúčaní odborníkov, je v skutočnosti výsledkom stratenej intuície a strateného vzťahu k deťom, ktoré predchádzajúce generácie považovali za samozrejmú. Práve to je rodičovstvo, vzťah. Biológia, manželstvo alebo adopcia nás môžu poveriť, aby sme tento vzťah prevzali, ale len obojstranný vzťah s dieťaťom nám ho môže zabezpečiť. Keď je

naše rodičovstvo zabezpečené, aktivujú sa prirodzené inštinkty, ktoré diktujú oveľa prezieravejšie ako akýkoľvek odborník, ako vychovávať a učiť malé deti, ktoré máme v starostlivosti. Tajomstvo spočíva v tom, aby sme si ctili náš vzťah s deťmi vo všetkých našich interakciách s nimi.

V dnešnom svete je rodičovstvo z dôvodov, ktoré objasníme, oslabované. Čelíme zákernej konkurencii, ktorá by od nás chcela odlákať naše deti a zároveň nás od rodičovstva odvádza. Už nemáme ekonomický a sociálny základ pre kultúru, ktorá by podporovala rodičovstvo a považovala jeho poslanie za posvätné. Ak predchádzajúce kultúry predpokladali, že väzba detí na rodičov je pevná a trvalá, my tento luxus nemáme. Ako moderní rodičia si musíme uvedomiť, čo nám chýba, prečo a ako veci vo výchove a vzdelávaní našich detí a dospelujúcich nefungujú. Toto uvedomenie nás pripraví na výzvu vytvoriť si vzťah s našimi deťmi, v ktorom sa my, dospelí, starajúci sa o svoje deti, opäť dostaneme do popredia a nebudeme sa spoliehať na nátlak a umelé dôsledky, aby sme získali ich spoluprácu, poslušnosť a rešpekt. Práve vo vzťahu s nami naše deti dosiahnu cieľ rozvoja a stanú sa nezávislými, motivovanými a zrelými bytosťami, ktoré si vážia svoju vlastnú hodnotu a berú ohľad na pocity, práva a ľudskú dôstojnosť iných.

Kniha *Držte sa svojich detí* je rozdelená na päť častí. Prvá časť vysvetľuje, čo je to orientácia na rovesníkov a ako sa stala takou všadeprítomnou dynamikou v našej

kultúre. Druhá a tretia časť podrobne opisuje mnohé negatívne vplyvy orientácie na rovesníkov na našu schopnosť vychovávať a na vývoj našich detí. Aj v týchto prvých troch častiach sú načrtnuté kontúry zdravého vývoja dieťaťa v kontraste so zvráteným vývojom, ktorý podporuje rovesnícka kultúra. Štvrtá časť ponúka program na budovanie trvalého puta s našimi deťmi, vzťahu, ktorý im poslúži ako bezpečný kokón pre ich dozrievanie. Piata a záverečná časť vysvetľuje, ako zabrániť svetu rovesníkov, aby zviedli naše deti na zlé chodníčky.

Zázemie a skúsenosti doktora Neufelda ako psychológa a jeho brilantne originálna práca sú zdrojom hlavných téz, ktoré prezentujeme, a rád, ktoré ponúkame. V tomto zmysle je jediným autorom. Mnohí z tisícov rodičov a pedagógov, ktorí sa v priebehu desaťročí zúčastnili na Gordonových seminároch, sa ho s istou dávkou netrpezlivosti pýtali: „Kedy vyjde vaša kniha?“ To, že prípravu a vydanie knihy *Držte sa svojich detí* už nemusí odkladať na niekedy v budúcnosti, je môj prínos. Plánovanie, písanie a úprava knihy boli našou spoločnou prácou.

Som hrdý na to, že môžem pomôcť priblížiť transformačné myšlienky Gordona Neufelda oveľa širšej verejnosti. Už dávno sme to mali urobiť a obaja sme vďační za to, že sme nadviazali priateľstvo a pracovné partnerstvo, ktoré umožnilo vznik tejto knihy. Dúfame – a čo viac, sme presvedčení –, že aj čitateľ bude považovať našu spoluprácu za priaznivú.

Chceme tiež poďakovať našim dvom redaktorkám, Diane Martinovej v Toronte a Susanne Porterovej v New Yorku. Diane videla možnosti tejto práce od jej začiatku a počas celého obdobia ju vrelo podporovala. Susanna sa trpezlivo a odborne prepracovala mierne ťažkopádny rukopisom a svojimi šikovnými návrhmi nám pomohla uľahčiť cestu k príprave ľahšej a lepšie usporiadanej verzie, v ktorej sa naše posolstvo prejavuje jasnejšie. Výsledkom je kniha, ktorá sa čitateľom bude príjemnejšie čítať a autori sú s ňou určite spokojnejší.

GABOR MATÉ, M.D.

POĎAKOVANIE

.....

S

edem ľudí poskytlo pri tvorbe a príprave tejto knihy nenahraditeľnú a praktickú pomoc: Gail Carneyová, Christine Dearingová, Sheldon Klein, Joy Neufeldová, Kate Taschereauová, Suzanne Walkerová a Elaine Wynneová.

Spoločne sa stali známymi ako skupina Tuesday Evening Group. Stretávali sa s nami každý týždeň, od prvých náčrtov až po konečné odovzdanie rukopisu. Uvažovali, debatovali a kritizovali najprv koncepty, ktoré boli prezentované, a potom kapitolu po kapitole rozpracovanú prácu, ktorá sa napokon stala knihou *Držte sa svojich detí*. Skupina sa zaviazala preniesť naše poslanstvo do tlače spôsobom, ktorý rešpektuje zámer knihy a zároveň potreby a citlivosť čitateľa. My, dvaja autori, sme sa začali tešiť na tieto oduševnené a plodné stretnutia a prežívali sme pocit straty a ľútosti, keď sa s dokončením rukopisu skončili aj naše pravidelné stretnutia. S vďakou uznávame náš dlh voči skupine Tuesday Evening Group: bez ich obetavej podpory by naša úloha bola ťažšia a náš výsledok menej uspokojivý.

OBSAH

PRVÁ ČASŤ

FENOMÉN ORIENTÁCIE NA ROVESNÍKOV 19

1. Prečo sú rodičia dôležitejší než kedykoľvek predtým 21
2. Pokrivené väzby, rozvrátené inštinkty 43
3. Prečo je náš vzťah rozvrátený 73

DRUHÁ ČASŤ

SABOTÁŽ: AKO ORIENTÁCIA NA ROVESNÍKOV

PODKOPÁVA RODIČOVSTVO 101

4. Moc rodičov sa vytráca 103
5. Od pomoci k prekážke:
Keď sa väzby obrátia proti nám 125
6. Protivôľa: Prečo deti neposlúchajú 153
7. Sploštená kultúra 175

TRETIA ČASŤ

V PASCI NEZRELOSTI: AKO ORIENTÁCIA

NA ROVESNÍKOV BRZDÍ ZDRAVÝ VÝVOJ 191

8. Nebezpečný útek pred pocitmi 193
9. Uviaznutí v nezrelosti 217
10. Odkaz agresie 249
11. Ako vznikajú tyrani a obeť 271
12. Sexuálny zlom 299
13. Nepoučiteľní študenti 321

ŠTVRTÁ ČASŤ

AKO SI UDRŽAŤ SVOJE DETI

(ALEBO AKO ICH ZÍSKAŤ SPÄŤ) 341

- 14. Primknutie našich detí 343
- 15. Zachovanie väzieb, ktoré posilňujú 375
- 16. Disciplína, ktorá nerozdeľuje 407

PIATA ČASŤ

PREVENCIA ORIENTÁCIE

NA ROVESNÍKOV 447

- 17. Nenadbiehajte konkurencii 449
- 18. Obnovte väzbovú dedinu 483

ŠIESTA ČASŤ

DOSLOV PRE DIGITÁLNY VEK 503

- 19. Digitálna revolúcia sa vymyká z normálu 505
- 20. Otázka načasovania 533

Slovníček 559

Poznámky 577

PRVÁ ČASŤ

FENOMÉN
ORIENTÁCIE
NA ROVESNÍKOV

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

.....

Dvanásťročný Jeremy sedí zhrbený nad klávesnicou, oči má upreté na monitor počítača. Je osem hodín večer a zajtrajšie domáce úlohy ešte zďaleka nie sú hotové. Otcove opakované napomenutia, aby sa do toho pustil, zostávajú nevypočuté. Jeremy si prostredníctvom MSN Messengera posielal s kamarátmi správy: klebety o tom, kto sa komu páči, kto je kamarát a kto nepriateľ, spory o tom, kto komu čo povedal v ten deň v škole, najnovšie informácie o tom, kto je sexi a kto nie. „Prestaň ma buzerovať,“ odsekne otcovi, ktorý mu ešte raz príde pripomenúť, aby sa venoval školským povinnostiam. „Keby si robil, čo máš, nemusel by som ťa buzerovať,“ odvrkne

otec a jeho tón sa chveje od frustrácie. Slovná bitka sa stupňuje, hlasy zosilnejú a o chvíľu Jeremy zakričí: „Ty ničomu nerozumieš,“ a zabuchne dvere.

Otec je rozčúlený. Je nahnevaný nielen na Jeremyho, ale predovšetkým na seba. „Zase som to pokazil,“ myslí si. „Vôbec neviem, ako mám komunikovať so svojim vlastným synom.“ S manželkou si o Jeremyho robia veľké starosti. Kedysi spolupracujúce dieťa si teraz nenechá ani poradiť, nieto ešte aby poslúchal príkazy. Zdá sa, že jeho pozornosť sa sústreďuje výlučne na kontakt s kamarátmi. Tento istý scenár konfliktu sa v domácnosti odohráva niekoľkokrát do týždňa a ani dieťa, ani rodičia nie sú schopní reagovať žiadnymi novými myšlienkami alebo činmi, ktoré by vyriešili túto patovú situáciu. Rodičia sa cítia úplne bezmocní. Nikdy sa nemuseli uchýliť k trestom, ale teraz sú čoraz častejšie naklonení k nim pristupovať. Keď tak urobia, ich syn na tresty reaguje ďalším odporom, vzdorovitosťou a zatrpknutosťou.

Mala by byť výchova detí skutočne taká náročná? Bolo to tak vždy? Staršie generácie sa v minulosti často sťažovali na to, že mladí ľudia sú menej úctiví a disciplinovaní, než akí bývali oni. Dnes však mnohí rodičia intuitívne vedia, že niečo nie je v poriadku. Deti už nie sú celkom také, aké si ich pamätáme. Menej často si berú príklad od dospelých, oveľa menej sa obávajú, že sa dostanú do problémov. Zdá sa tiež, že sú menej nevinné a naivné – chýba im ten úžas s doširoka otvorenými očami, ktorý

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

vedie dieťa k nadšeniu zo sveta, z objavovania zázrakov prírody alebo ľudskej tvorivosti. Mnohé deti sa zdajú neprimerane sofistikované, v niektorých ohľadoch možno dokonca akoby unavené zo života, pseudo-zrelé pred svojím časom na dozretie. Zdá sa, že sa bez spoločnosti rovesníkov alebo technologických hračiek začnú čoskoro nudiť. Tvorivá, samostatná hra sa zdá byť pozostatkom minulosti. „Ako dieťa ma dokázala nesmierne fascinovať hlina, ktorú som vyhrabávala z priekopy neďaleko nášho domu,“ spomína jedna štyridsaťštyriročná matka. „Zbožňovala som ten pocit, keď som z nej formovala najrôznejšie tvary alebo ju len tak miesila v rukách. Dnes nedokážem svojho šesťročného syna prinútiť, aby sa hral sám, iba ak s počítačom, Nintendom alebo videohrami.“

Zdá sa, že aj výchova detí sa zmenila. Naši rodičia boli sebavedomejší, istejší si sami sebou a mali na nás väčší vplyv, či už v dobrom alebo zlom. Pre mnohých dnes rodičovstvo nie je prirodzené.

Dnešní rodičia milujú svoje deti rovnako ako generácie rodičov pred nimi, ale nie vždy sa im podarí lásku prejať. Svoje deti toho môžeme naučiť stále rovnako, ale naša schopnosť odovzdať tieto poznatky akosi zoslabla. Necítíme sa oprávnení viesť svoje deti k naplneniu ich potenciálu. Niekedy žijú a správajú sa, akoby ich od nás odlákala nejaká pieseň sirén, ktorú my nepočujeme. Obávame sa, hoci niektorí len vágne, že svet sa pre ne stal menej bezpečným a že nie sme schopní ich ochrániť.

Medzi deťmi a dospelými sa roztvára priepasť, ktorá nám môže občas pripadať neprekonateľná.

Snažíme sa žiť podľa našich predstáv o tom, ako by mala vyzeráť výchova detí. Keď sa nám nedarí dosahovať výsledky, aké by sme chceli, prosíme svoje deti, dohovárime im, podplácame ich, odmeňujeme alebo trestáme. Počujeme sa oslovovať ich tónmi, ktoré sa aj nám zdajú príliš prísne a cudzie našej skutočnej povahe. Cítíme, ako vo chvíľach krízy chladneme, práve vtedy, keď by sme si priali privolať našu bezpodmienečnú lásku. Ako rodičia sa cítime zranení a odmietnutí. Obviňujeme sami seba, že sme zlyhali v role rodiča, alebo svoje deti z toho, že sú nepoddajné, alebo televíziu, že ich rozptyľuje, alebo školský systém, že nie je dostatočne prísny. Keď sa naša bezmocnosť stane neznesiteľnou, siahame po zjednodušených, autoritárskych formulkách zodpovedajúcim charakteru dnešnej doby so sklonmi k polovičatým, rýchlym riešeniam.

Samotný význam rodičovstva pre vývoj a dozrievanie mladých ľudí sa stal predmetom pochybností. Už v roku 1998 bol názov titulného článku v časopise Newsweek „Záleží na rodičoch?“ „Rodičovstvo sa preceňuje,“ tvrdila kniha, ktorá si v tom istom roku získala medzinárodnú pozornosť. „Boli ste vedení k presvedčeniu, že na osobnosť svojho dieťaťa máte väčší vplyv než v skutočnosti.“¹

Otázka rodičovského vplyvu by nemusela byť taká zásadná, keby to s našou mládežou a deťmi bolo v poriad-

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

ku. Fakt, že nás naše deti zrejme vôbec nechcú počúvať alebo prijímať naše hodnoty za svoje, by možno bol sám osebe prijateľný, keby boli skutočne sebestačné, orientované na seba, keby mali pozitívny pocit zo svojho skutočného ja a keby mali jasné povedomie o smerovaní a celi svojho života. Zreteľne však vidíme, že mnohým deťom a mladým dospelým tieto vlastnosti chýbajú. Doma, v školách, v jednotlivých komunitách stratili rozvíjajúci sa mladí ľudia toto svoje zázemie. Mnohým chýba seba-kontrola a čoraz viac inklinujú k odcudzeniu, užívaniu drog, násiliu alebo len k všeobecnej bezcieľnosti. Sú menej učenliví a ťažšie zvládnuteľní v porovnaní s ich rovesníkmi spreď niekoľkých desaťročí. Mnohí stratili schopnosť prispôbiť sa, poučiť sa z negatívnych skúseností a dozrieť. Neslýchanému množstvu detí a dospievajúcich sa v súčasnosti predpisujú lieky na depresiu, úzkosť alebo množstvo iných diagnóz. Kríza mladých ľudí sa zlovestne prejavuje v narastajúcom probléme šikanovania v školách a v extrémnych prípadoch dokonca vraždami spáchanými deťmi na deťoch. Takéto tragédie, hoci sú zriedkavé, sú najviditeľnejšími erupciami všeobecného neduhu, agresívneho prúdu rozšíreného v kultúre dnešnej mládeže.

Odhodlaní a zodpovední rodičia sú frustrovaní. Napriek našej láskyplnej starostlivosti sa deti zdajú veľmi vystresované. Rodičia a ďalší starší dospelí už nie sú pre deti prirodzenými mentormi, ako tomu bývalo vždy nie-

len u ľudí, ale aj u všetkých ostatných druhov žijúcich vo svojom prirodzenom prostredí. Staršie generácie, rodičia a prarodičia zo silnej povojnovej generácie, sa na nás pozerajú a nestačia sa diviť. „Za našich čias sme nepotrebovali príručky o výchove. Jednoducho sme len vychovávali,“ hovoria s istou zmesou pravdy a nepochopenia.

Tento stav je paradoxný vzhľadom na to, že o vývoji dieťaťa dnes vieme viac ako kedykoľvek predtým a máme oveľa ľahší prístup k najrôznejším kurzom a knihám o výchove detí ako ktorákolvek z predchádzajúcich generácií rodičov.

Chýbajúci kontext pre výchovu

Čo sa teda zmenilo? Problém môžeme definovať jedným slovom – *kontext*. Bez ohľadu na to, aké dobré úmysly, zručnosti alebo prístup máme, rodičovstvo nie je niečo, čo môžeme vykonávať s akýmkoľvek dieťaťom. Aby bolo rodičovstvo účinné, vyžaduje si kontext. Dieťa musí byť vnímavé, aby sme boli schopní úspešne ho vychovávať, utešovať, viesť a patrične usmerňovať. Deti sa nám automaticky nezveria do výchovy len preto, že sme dospelí, alebo len preto, že ich máme radi, či preto, že si myslíme, že vieme, čo je pre ne dobré, alebo že máme na srdci ich najlepšie záujmy. S touto skutočnosťou sa často stretávajú nevlastní rodičia, ako aj iní, ktorí sa musia starať o deti,

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

ktoré nie sú ich vlastné, či už ide o pestúnov, opatrovateľky alebo učiteľov od škôlok po vyššie stupne vzdelávania. Aj pri vlastných deťoch sa môže prirodzená rodičovská autorita stratiť, ak dôjde k narušeniu jej kontextu.

Pokiaľ nestačia rodičovské zručnosti alebo dokonca láska k dieťaťu, čo potom potrebujeme? Existuje nevyhnutný zvláštny druh vzťahu, bez ktorého výchova nemá pevný základ. Psychológovia a iní odborníci, ktorí skúmajú psychický vývoj človeka, ho nazývajú vzťahová väzba. Aby bolo dieťa otvorené výchove zo strany dospelého, musí sa k nemu aktívne psychicky naviazať, musí túžiť po kontakte a blízkosti s ním. V ranom detstve je táto túžba po väzbe celkom fyzická, dieťa doslova visí na rodičoch a potrebuje priamy kontakt. Pokiaľ sa všetko vyvíja podľa plánu, táto fyzická väzba sa vyvinie do citovej blízkosti a nakoniec do pocitu psychologickkej intimity. Deti, ktorým chýba tento druh spojenia s tými, ktorí sú za ne zodpovední, sa veľmi ťažko vychovávajú alebo často aj učia. Iba vzťahová väzba môže poskytnúť správny kontext pre výchovu detí.

Tajomstvo výchovy nespočíva v tom, čo rodič *robí*, ale skôr v tom, kým rodič pre dieťa je. Keď dieťa vyhľadáva kontakt a blízkosť s nami, dokážeme oveľa lepšie plniť svoju funkciu vychovávateľa, utešiteľa, sprievodcu, vzoru, učiteľa alebo kouča. Pre dieťa, ktoré je na nás silne nviazané, sme jeho základňou, z ktorej sa môže vydať do sveta, jeho útočiskom, kam sa môže vrátiť, jeho zdrojom

inšpirácie. Ani všetky rodičovské zručnosti sveta nemôžu nahradiť chýbajúcu vzťahovú väzbu. Všetka láska sveta sa nezaobíde bez psychickej pupočnej šnúry tvorenej touto väzbou.

Vzťahová väzba dieťaťa k rodičovi musí trvať aspoň tak dlho, ako dieťa potrebuje byť vychovávané. Práve to je v dnešnom svete čoraz ťažšie. Rodičia sa nezmenili, nestali sa menej kompetentnými ani menej oddanými. Nezmenila sa ani základná povaha detí, nestali sa menej závislé ani viac vzdorujúce. Čo sa zmenilo, je kultúra, v ktorej vychovávame naše deti. Väzby detí na rodičov už nemajú požadovanú podporu kultúry a spoločnosti, takže sa môžu postupne oslabiť aj vzťahy medzi rodičmi a deťmi, ktoré boli spočiatku pevné a silné, keď sa naše deti vydajú do sveta, ktorý si už neváži a neposilňuje túto väzbu. Deti si čoraz častejšie vytvárajú väzby, ktoré súperia s väzbami s rodičmi, čo má za následok, že správny kontext rodičovstva je nám čoraz menej dostupný. Za pokles našej efektivity vo výchove nie je zodpovedný nedostatok lásky alebo rodičovského „know-how“, ale narušenie kontextu väzieb medzi rodičmi a deťmi.

Vplyv kultúry rovesníkov

Narastajúce puto medzi našimi deťmi a ich rovesníkmi je hlavná a najškodlivejšia z konkurenčných väzieb, ktoré

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

podkopávajú autoritu a lásku rodičov. Hlavná téza tejto knihy je, že *porucha*, ktorá postihuje generácie malých detí a adolescentov smerujúcich k dospelosti, má korene v stratenej orientácii detí na dospelých v ich živote, ktorí sa o ne starajú. V žiadnom prípade nie je našim cieľom vytvoriť ďalšiu medicínsko-psychologickú poruchu – to je posledná vec, ktorú dnešní zmätení rodičia potrebujú. Slovo *porucha* používame v jeho najzákladnejšom význame: narušenie prirodzeného poriadku vecí. Prvýkrát v histórii sa mladí ľudia obracajú s prosbou o radu, vzor a vedenie nie na matky, otcov, učiteľov a iných zodpovedných dospelých, ale na ľudí, ktorých príroda nikdy nechcela postaviť do rodičovskej úlohy – na svojich vlastných rovesníkov. Nedajú sa riadiť, učiť ani dospievať, pretože už nepreberajú podnety od dospelých. Namiesto toho deti vychovávajú nezrelé osoby, ktoré ich v žiadnom prípade nemôžu doviesť k dospelosti. Deti sa dnes vychovávajú navzájom.

Najlepšie tento fenomén vystihuje termín *orientácia na rovesníkov*. Práve orientácia na rovesníkov utlmila naše rodičovské inštinkty, narušila našu prirodzenú autoritu a spôsobila, že svoje deti nevychovávame srdcom, ale hlavou – pomocou príručiek, rád „odborníkov“ a zmätených očakávaní spoločnosti.

Čo je orientácia na rovesníkov?

Orientácia, teda snaha spoznať správny smer a spoznať svoje okolie, je základným ľudským inštinktom a potrebou. Dezorientácia je jedným z najmenej znesiteľných psychologických zážitkov. Väzby a orientácia sú neoddeliteľne prepojené. Ľudia a iné živočíchy sa automaticky orientujú tak, že hľadajú podnety u tých, ku ktorým majú určitú väzbu.

Deti, rovnako ako mláďatá všetkých teplokrvných druhov, majú vrodenný orientačný inštinkt: potrebujú, aby im niekto ukazoval správny smer. Tak ako sa magnet automaticky otáča k severnému pólu, aj deti majú vrodennú potrebu orientovať sa podľa zdroja autority, kontaktu a tepla. Deti neznesú, ak im táto postava v ich živote chýba: stávajú sa dezorientované. Nemôžu zniesť to, čo nazývam *orientačné prázdno**. Rodič alebo akýkoľvek dospelý, ktorý ho nahrádza, je pre dieťa prirodzeným pólom, podľa ktorého sa orientuje, rovnako ako majú dospelé zvieratá orientačný vplyv na svoje mláďatá.

Tento orientačný inštinkt u ľudí je podobný inštinktu tzv. imprintingu (vtlačania, vštepenia) u kačiek. Káčatko vyliahnuté z vajčka sa okamžite zafixuje na matku kačku – bude ju nasledovať a riadiť sa jej príkladom a signálmi, kým nedorastie do zrelej samostatnosti. Tak by to prí-

* Pokiaľ nie je uvedené inak, vyjadrenia v prvej osobe jednotného čísla patria Gordonovi Neufeldovi.

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

roda, samozrejme, chcela. V neprítomnosti matky kačky však káčatko začne nasledovať najbližší pohybujúci sa objekt – človeka, psa alebo dokonca mechanickú hračku. Netreba pripomínať, že ani človek, ani pes, o hračke nehovoriac, nie sú vhodnými náhradami za matku kačku a nedokážu z káčatiek úspešne vychovať dospelé kačky. Podobne sa aj ľudské dieťa bude orientovať na kohokoľvek, kto je nablízku, ak nie je k dispozícii žiadny dospelý rodič. Sociálne, ekonomické a kultúrne trendy v posledných piatich alebo šiestich desaťročiach vytlačili rodiča z jeho zamýšľanej pozície ako orientujúceho vplyvu na dieťa. Do tohto orientačného prázdna sa presunula skupina rovesníkov, čo prinieslo množstvo žalostných dôsledkov.

Ako si ďalej ukážeme, deti sa nemôžu orientovať podľa dospelých a zároveň podľa iných detí. Človek sa nemôže riadiť dvoma protichodnými smermi súčasne. Mozog dieťaťa si automaticky musí vybrať medzi hodnotami rodičov alebo rovesníkov, vedením rodičov alebo rovesníkov, kultúrou rodičov alebo rovesníkov, kedykoľvek sa tieto dve hodnoty dostanú do konfliktu.

Tvrdíme, že deti by nemali mať kamarátov vo svojom veku alebo nadväzovať kontakty s inými deťmi? Naopak, takéto väzby sú prirodzené a môžu slúžiť aj zdravému účelu. V kultúrach orientovaných na dospelých, v ktorých sa riadia zásadami a hodnotami vyspelejších generácií, si deti vytvárajú väzby k sebe navzájom aj bez toho,

aby stratili smer alebo odmietli vedenie svojich rodičov. V našej spoločnosti to už neplatí. Vzťahy s dospelými ako primárny zdroj orientácie detí sú u nich čoraz viac nahradené väzbami medzi sebou navzájom. Neprirodzený nie je kontakt s rovesníkmi, ale to, že u detí majú dominantný vplyv na ich vývoj iné deti.

Normálne, ale zďaleka nie prirodzené či zdravé

Orientácia na rovesníkov je v súčasnosti natolko všadeprítomná, až sa stala normou. Mnohí psychológovia a pedagógovia, ako aj laická verejnosť, ju považujú za prirodzenú alebo, čo je častejšie, ju vôbec nepovažujú za špecifický jav, ktorý treba rozlišovať. Jednoducho ju považujú za samozrejmosť. Čo je však „normálne“ v zmysle dodržiavania normy, nemusí byť nevyhnutne to isté ako „prirodzené“ alebo „zdravé“. Na orientácii na rovesníkov nie je nič zdravé ani prirodzené. Táto kontrarevolúcia proti prirodzenému poriadku zvíťazila v priemyselne najvyspelejších krajinách len nedávno, a to z dôvodov, ktoré budeme skúmať ďalej (pozri kapitolu 3). Orientácia na rovesníkov je stále cudzím pojmom v rozvojových spoločnostiach, a dokonca aj na mnohých miestach západného sveta mimo „globalizovaných“ mestských centier. Počas celého vývoja ľudstva

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

a približne až do druhej svetovej vojny bola orientácia na dospelých normou vo vývoji ľudstva. Rodičia, učitelia, skratka my dospelí by sme to mali mať na starosti, no len nedávno sme stratili svoj vplyv a bez toho, aby sme si to vôbec uvedomili.

Orientácia na rovesníkov sa javí ako prirodzená alebo nie je odhalená, pretože sme upustili od svojej intuície a pretože sme sa sami nevedomky začali orientovať na rovesníkov. Príslušníkov povojnových generácií narodených v Anglicku, Severnej Amerike a mnohých ďalších častiach industrializovaného sveta ich vlastná zaujatosť rovesníkmi zaslepuje pred závažnosťou problému.

Kultúra sa donedávna vždy odovzdávala vertikálne, z generácie na generáciu. Joseph Campbell napísal, že po tisícročia sa „mládež vzdelávala a starí ľudia múdreli“ prostredníctvom štúdia, skúseností a pochopenia tradičných foriem kultúry. Dospelí zohrávali zásadnú úlohu pri odovzdávaní kultúry tým, že ju preberali od svojich rodičov a odovzdávali ju ďalej svojim deťom. Kultúra, ktorej sú vystavené *naše* deti, je však skôr kultúrou ich rovesníkov než kultúrou ich rodičov. Deti si vytvárajú svoju vlastnú kultúru, ktorá je veľmi odlišná od kultúry ich rodičov, čiže v niektorých ohľadoch je aj veľmi cudzia. Kultúra sa teda už neodovzdáva vertikálne, ale prenáša sa v rámci mladej generácie horizontálne.

Podstatou každej kultúry sú jej zvyky, hudba, oblečenie, oslavy a príbehy. Hudba, ktorú počúvajú deti, sa len

veľmi málo podobá hudbe ich starých rodičov. Ich vzhlád diktujú skôr ostatné deti, než kultúrne dedičstvo ich rodičov. Ich narodeninové oslavy a rôzne rituály spojené s dospievaním sú ovplyvnené praktikami iných detí v ich okolí, nie zvyklosťami ich rodičov. Ak sa nám toto všetko zdá normálne, je to len vďaka našej vlastnej orientácii na rovesníkov. Samotná existencia kultúry mládeže, ktorá je oddelená a odlišná od kultúry dospelých, sa datuje len približne päťdesiat rokov. Hoci polstoročie je v dejinách ľudstva pomerne krátky čas, v živote jednotlivca predstavuje celú éru. Väčšina čitateľov tejto knihy už vyrástla v spoločnosti, v ktorej bol prenos kultúry skôr horizontálny ako vertikálny. Tento proces, ktorý je potenciálne ničivý pre civilizovanú spoločnosť, v každej novej generácii naberá na sile a rýchlosti. Dokonca aj za tých dvadsať rokov medzi mojím prvým a piatym dieťaťom sa zdá, že rodičia stratili pôdu pod nohami.

Podľa rozsiahlej medzinárodnej štúdie pod vedením britského detského psychiatra sira Michaela Ruttera a kriminológa Davida Smitha sa detská kultúra prvýkrát objavila po druhej svetovej vojne a predstavuje jeden z najdramatickejších a najzlovestnejších spoločenských javov dvadsiateho storočia.² Táto štúdia, na ktorej sa podieľali poprední odborníci zo šiestnástich krajín, odhalila spojenie medzi eskaláciou antisociálneho správania a rozpadu vertikálneho prenosu mainstreamovej kultúry. Nárast detskej kultúry, odlišnej a oddelenej od mainstre-

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

amovej kultúry, sprevádzal nárast kriminality, násilia, šikanovania a delikvencie u mládeže.

Takéto široké kultúrne trendy sú paralelné s podobnými vzorcami vo vývoji našich detí ako jednotlivcov. To, kým chceme byť a akí chceme byť, je určené našou orientáciou, tým, koho si zvolíme za svoj vzor správania – s kým sa identifikujeme. Súčasná psychologická literatúra zdôrazňuje úlohu rovesníkov pri vytváraní pocitu identity dieťaťa.³ Keď sa deti majú definovať, často vôbec nespomínajú svojich rodičov, ale skôr hodnoty a očakávania iných detí a skupín rovesníkov, do ktorých patria. Došlo k výraznému systémovému posunu. U veľkého množstva detí dnes rovesníci nahradili rodičov pri vytváraní základu ich osobnosti.

Pred niekoľkými generáciami všetko nasvedčovalo tomu, že rodičia sú najdôležitejší. Carl Jung prišiel s myšlienkou, že na dieťa nemá najväčší vplyv ani tak to, čo sa deje vo vzťahu rodič – dieťa, ale práve to, čo v tomto vzťahu chýba, zanecháva najhlbšie jazvy na osobnosti dieťaťa. Alebo slovami známeho britského detského psychiatra D. W. Winnicotta: „To, čo sa nestalo, ale malo sa stať.“ Desivá myšlienka. Ešte desivejšia myšlienka je, že ak rovesníci nahradili dospelých ako tých, na ktorých najviac záleží, to, čo chýba v týchto rovesníckych vzťahoch, bude mať najhlbší dopad. V rovesníckych vzťahoch absolútne chýba bezpodmienečná láska a prijatie, túžba vychovávať, schopnosť nezištne obdarovať druhého, ochota obe-

tovať sa pre rast a rozvoj druhého. Keď porovnáme vzťahy s rovesníkmi a s rodičmi z hľadiska toho, čo im chýba, rodičia z toho vychádzajú ako svätci. Výsledky znamenajú pre mnohé deti hotovú katastrofu.

Súbežne s nárastom orientácie na rovesníkov v našej spoločnosti dochádza aj k znepokojujúcemu a dramatickému nárastu počtu samovrážd medzi deťmi, ktorý sa v Severnej Amerike za posledných päťdesiat rokov vo vekovej kategórii desať až štrnásť rokov zvýšil štvornásobne. Počet samovrážd v tejto skupine rastie najrýchlejšie zo všetkých, pričom len v rokoch 1980 až 1992 sa zvýšil o 120 %. V centrách miest, kde rovesníci nahradzujú rodičov najčastejšie, bol tento nárast ešte výraznejší.⁴ Veľmi obsažné je to, čo stojí za týmito samovraždami. Tak ako mnohí študenti zaoberajúci sa ľudským vývojom, aj ja som predpokladal, že najvýznamnejším spúšťacím faktorom je odmietanie zo strany rodičov. Dnes viem, že som sa mýlil. Istý čas som pracoval s mladými delikventmi. Súčasťou mojej práce bolo skúmať psychologickú dynamiku u detí a dospievajúcich, ktorí sa pokúsili o samovraždu, nech to už dopadlo akokoľvek. Na moje absolútne prekvapenie a šok bolo pre veľkú väčšinu z nich kľúčovým impulzom to, ako sa k nim správali ich rovesníci, nie rodičia. Táto moja skúsenosť nebola ojedinelá, čo potvrdzuje aj rastúci počet správ o samovraždach mladistvých zapríčinených odmietaním a šikanovaním

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

zo strany rovesníkov. Čím viac deťom záleží na rovesníkoch, tým viac sú zničené necitlivým vzťahom k nim, nezapaďnutím do kolektívu, subjektívnym pocitom odmietnutia alebo ostrakizmu.

Žiadna spoločnosť, žiadna kultúra nie je imúnna voči tomuto javu. Napríklad v Japonsku podľahli tradičné hodnoty, ktoré odovzdávali staršie generácie, westernizácii a vzostupu kultúry mladých. Táto krajina bola donedávna takmer bez delikvencie a problematického správania v škole medzi deťmi, ale teraz zažíva tie najnežiaducejšie prejavy orientácie na rovesníkov, vrátane porušovania zákona, samovrážd a rastúceho počtu prípadov predčasného ukončenia školskej dochádzky. Časopis *Harper's* nedávno uverejnil výber listov na rozlúčku, ktoré zanechali japonské deti, väčšina z nich uviedla ako dôvod svojho rozhodnutia vziať si život neznesiteľné šikanovanie zo strany rovesníkov.⁵

Účinky orientácie na rovesníkov sú najzjavnejšie u dospievajúcich, ale jej prvé príznaky sa začínajú prejavovať už v druhej alebo tretej triede. Jej počiatky siahajú ešte pred materskú školu a je nanajvýš potrebné, aby ich pochopili všetci rodičia, najmä rodičia malých detí, ktorí sa tomuto problému chcú vyhnúť alebo ho zvrátiť hneď, ako sa objaví.

Budíček

Prvé varovanie prišlo už pred štyrmi desaťročiami. V učebniciach, ktoré som používal pri výučbe vývinovej psychológie a vzťahov medzi rodičmi a deťmi, sa uvádzali odkazy na amerického výskumníka, ktorý začiatkom 60. rokov 20. storočia varoval, že rodičov ako primárny zdroj podnetov pre správanie a hodnoty nahrádzajú rovesníci. Dr. James Coleman v štúdii so siedmimi tisícami mladých ľudí dospel k záveru, že vzťahy s kamarátmi majú prednosť pred vzťahmi s rodičmi. Obával sa, že v americkej spoločnosti došlo k zásadnému posunu.⁶ Ostatní odborníci však ostávali skeptickí a poukazovali na to, že ide iba o vzorku z oblasti Chicaga, a nie o hlavný prúd Severnej Ameriky. Boli optimistickí. Tvrdili, že toto zistenie je pravdepodobne spôsobené rozvratom spoločnosti zapríčineným druhou svetovou vojnou a že tieto následky zmiznú hneď, ako sa veci vrátia do normálu. Jeho kritici tvrdili, že myšlienka, že rovesníci sa stávajú dominantným vplyvom na dieťa, pochádza z netypických prípadov zo sociálnych skupín na okraji spoločnosti. Obavy Jamesa Colemana boli považované za paniku.

Aj ja som dlho strkal hlavu do piesku, kým moje vlastné deti náhle nenarušili moje popieranie. Nikdy by mi nebolo nenapadlo, že stratím svoje deti kvôli ich rovesníkom. Na moje zdesenie som spozoroval, že po dosiah-

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

nutí puberty sa začal život mojich starších dcér točiť stále viac okolo ich kamarátov, nasledovali ich príklad, napodobňovali ich vyjadrovanie, osvojovali si ich hodnoty. Bolo čoraz ťažšie na ne akokoľvek výchovne pôsobiť. Čokoľvek som sa snažil robiť, aby som presadil svoje želania či očakávania, veci len zhoršovalo. Akoby sa rodičovský vplyv, ktorý sme s manželkou považovali za samozrejmosť, zrazu vyparil. Zdieľať naše deti s druhými je jedna vec, byť úplne vytlačený a nahradený je niečo celkom iné. Myslel som si, že moje deti sú imúnne: neprejavovali záujem o gangy ani delikventné správanie, boli vychovávané v prostredí relatívnej stability rozvetvenej rodiny, ktorá ich vrúcne milovala, žili v rodinne orientovanej komunite a ich detstvo nenarušila žiadna zásadná svetová vojna. Ani vo sne by mi nenapadlo, že Colemanove zistenia by sa mohli týkať života mojej rodiny. Keď som si však začal skladať jednotlivé časti dokopy, zistil som, že to, čo sa dialo s mojimi deťmi, bolo skôr typické ako výnimočné.

„Ale nemáme to nechať tak?“ pýtajú sa mnohí rodičia. „Nemajú sa naše deti stať od nás nezávislé?“ To rozhodne áno, ale až vtedy, keď sa naša práca skončí a len preto, aby boli skutočne samy sebou. Snaha zapadnúť do nezrelych očakávaní skupiny rovesníkov nie je ideálny spôsob pre dospievanie do podoby nezávislých jedincov, ktorí si vážia seba samých. Orientácia na rovesníkov oslabuje prirodzené väzby a vzťahy založené na zodpovednosti a podkopáva tým zdravý vývoj.

Deti možno vedia, čo chcú, ale je nebezpečné domnievať sa, že vedia, čo potrebujú. Pre dieťa orientované na rovesníkov sa zdá prirodzené uprednostniť kontakt s kamarátmi pred blízkosťou rodiny, pred snahou byť s rodinou čo najviac, čo najviac sa im podobať. Dieťa nevie, čo je preň skutočne dobré. Výchova, ktorá sa riadi preferenciami dieťaťa, vás môže dostať do predčasného dôchodku. Pokiaľ chceme skutočne vychovávať svoje deti, musíme ich získať späť a prevziať zodpovednosť za zabezpečenie potrebných väzieb.

Extrémne prejavy orientácie na rovesníkov pútajú pozornosť médií: násilné šikanovanie, vraždy medzi rovesníkmi, samovraždy detí a mladistvých. Napriek tomu, že nás tieto hrozné udalosti všetkých šokujú, väčšina z nás nemá pocit, že sa nás priamo týkajú, a nie sú ani predmetom tejto knihy. Tieto detské tragédie sú len najdramatickejšími prejavmi orientácie na rovesníkov, čo je jav, ktorý sa už neobmedzuje len na betónovú džungľu a kultúrny chaos veľkomiest, ako je Chicago, New York, Toronto či Los Angeles. Zasiahol totiž aj rodinné štvrte – komunity charakteristické domami strednej triedy a dobrými školami. V centre pozornosti tejto knihy nie je to, čo sa deje tam vonku, na krok od nás, ale to, čo sa deje na našom vlastnom dvore.

My autori sme si obaja zažili budiček, keď sa naše vlastné deti začali čoraz viac orientovať na rovesníkov. Dúfame, že kniha *Držte sa svojich detí* poslúži ako budí-

1. PREČO SÚ RODIČIA DÔLEŽITEJŠÍ NEŽ KEDYKOĽVEK PREDTÝM

ček pre všetkých rodičov na celom svete a pre spoločnosť ako takú.

Dobré správy

Možno nedokážeme zvrátiť sociálne, kultúrne a ekonomické tlaky, ktoré vedú k orientácii na rovesníkov, ale v našich domovoch a triedach môžeme urobiť veľa pre to, aby sme sa nenechali predčasne nahradiť rovesníkmi. Vzhľadom na to, že kultúra už nevedie naše deti tým správnym smerom, teda k skutočnej nezávislosti a zrelosti, rodičia a iní dospelí, ktorí vychovávajú deti, sú dôležitejší ako kedykoľvek predtým.

Jediným účinným riešením je vrátiť vzťah rodič – dieťa (dospelý – dieťa) späť na jeho prirodzený základ. Tak ako je vzťah podstatou našich súčasných problémov pri výchove a vzdelávaní detí, je aj podstatou jeho riešenia. Dospelí, ktorí zakladajú svoju výchovu na pevnom vzťahu s dieťaťom, vychovávajú intuitívne. Nemusia sa uchýľovať k žiadnym technikám ani príručiekam, ale konajú na základe porozumenia a empatie. Ak vieme, ako byť so svojimi deťmi a kým pre ne byť, potrebujeme oveľa menej rád, čo máme robiť. Praktické riešenia sa spontánne vynárajú z našich vlastných skúseností, keď obnovíme náš vzájomný vzťah.

Dobrou správou je, že príroda je na našej strane. Naše

deti k nám chcú patriť, aj keď to tak necítia a aj keď ich slová alebo činy zdanlivo naznačujú opak. Môžeme znovu získať svoju prirodzenú úlohu vychovávateľov a mentorov. Vo štvrtej časti tejto knihy predstavíme podrobný program, ako si udržať deti blízko seba, kým nedospejú, a ako tento vzťah obnoviť, ak sa narušil alebo vytratil. Vždy sa dajú robiť rôzne veci. Hoci žiadny z prístupov vám nemôže stopercentne a za každých okolností zaručiť, že bude fungovať, podľa mojich skúseností vzniká oveľa, oveľa viac úspechov ako neúspechov, keď rodičia pochopia, na čo majú zamerať svoje úsilie. Liečba však ako vždy závisí od diagnózy. Najprv sa pozrieme na to, čo chýba a čo sa pokazilo.

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

.....

Rodičia štrnásťročnej Cynthie boli zmätení a rozrušení. Z neznámych dôvodov sa správanie ich dcéry za posledný rok zmenilo. Začala byť hrubá, tajnostkárka a niekedy aj nepriateľská. Keď bola v blízkosti priateľov, zdala sa byť šťastná a očarujúca. Bola posadnutá svojím súkromím a trvala na tom, že do jej života rodičom nič nie je. Jej matka a otec mali problém rozprávať sa s ňou bez toho, aby sa cítili dotieraní. Zdalo sa, že ich predtým milujúca dcéra sa v ich spoločnosti cíti čoraz menej príjemne. Cynthia už nerada sedávala s rodičmi pri spoločnom stole a pri najbližšej príležitosti sa ospravedlnila a od stola odišla. Bolo takmer nemožné s ňou viesť akúkoľvek

konverzáciu. Jediná spoločná aktivita, na ktorú ju matka dokázala zlákať, bol nákup oblečenia. Dievča, o ktorom si mysleli, že ho poznajú, bolo teraz záhadou.

V otcových očiach bol dcérin nový, znepokojujúci prístup skrátka len problém so správaním. Hľadal nejaké tipy, ako ju priviesť k disciplíne, pretože s bežnými metódami trestov, domácim väzením a zákazmi neuspel. Tie viedli len k väčším ťažkostiam. Matka mala pocit, že ju dcéra iba využíva, dokonca až zneužíva. Vôbec nevedela pochopiť jej správanie. Bola to azda bežná pubertálna rebélia? Boli za to zodpovedné hormóny dospievania? Mali by sa rodičia znepokojovať? Ako by mali reagovať?

Príčina Cynthiinho nepochopiteľného správania sa stane zrejmá, len ak si predstavíme rovnaký scenár u dospelých. Predstavte si, že váš partner alebo partnerka sa zrazu začne správať zvláštne: nechce sa vám pozrieť do očí, odmieta fyzický kontakt, hovorí s vami podráždene a úsečne, vyhýba sa pokusom o konverzáciu aj vo vašej spoločnosti. Predstavte si, že sa obrátite na svojich priateľov, aby vám poradili. Povedali by vám: „Skúsili ste si dať na nejaký čas pauzu? Stanovili ste si hranice a dali ste jasne najavo, aké sú vaše očakávania?“ Každému by bolo jasné, že v kontexte interakcie dospelých neriešite problém so správaním, ale problém so *vzťahom*. Pravdepodobne by vám ako prvé napadlo, že váš partner/partnerka má pomer.

To, čo nám v dospelosti pripadá také zrejmé, nás v prí-

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

pade vzťahu medzi dieťaťom a rodičom mätie. Cynthia bola úplne zaujatá svojimi rovesníkmi. Jej cieľavedomá snaha o kontakt s nimi súperila s jej väzbou k rodine. Výsledkom bolo správanie, ktoré pripomínalo pomer.

Prirovnanie k pomeru zapadá v mnohých aspektoch. V neposlednom rade sú to pocity frustrácie, ublíženia, odmietnutia a zrady, ktoré zažívali Cynthiini rodičia. Ľudia môžu mať viacero rôznych väzieb: na prácu, rodinu, priateľov, športový tím, kultúrnu ikonu či náboženstvo, no nemôžeme však znášať väzby, ktoré si konkurujú. V prípade manželstva, keď vznikne akákoľvek väzba, ktorá narúša a ohrozuje blízkosť a spojenie s partnerom, druhý partner to bude prežívať ako pomer, v emocionálnom zmysle tohto slova. Muž, ktorý sa vyhýba svojej manželke, a ako posadnutý trávi radšej čas na internete, v nej vyvolá pocity opustenosti a žiarlivosti. V našej kultúre sa vzťahy medzi rovesníkmi stali konkurenciou pre väzbu detí na dospelých. Deti sa, celkom nevinne, ale so zničujúcimi následkami, dopúšťajú vzťahmi medzi sebou akejsi väzbovej aféry voči svojim rodičom.

Prečo si musíme uvedomiť význam väzby?

Čo je to väzba?

Zjednodušene povedané, je to príťažlivá sila, ktorá k sebe priťahuje dva objekty, či už vo fyzickej, elektrickej

alebo chemickej forme. Je to najmocnejšia sila vo vesmíre. V každodennom živote ju berieme ako samozrejmosť. Drží nás nohami na zemi a udržiava naše telo pohromade. Drží častice atómov pokope a spája planéty obiehajúce okolo Slnka. Dáva vesmíru jeho tvar.

V oblasti psychológie je väzba základ vzťahov a sociálneho fungovania. V ľudskej oblasti je väzba snahou o dosiahnutie a zachovanie blízkosti a spojenia: fyzickej, behaviorálnej, emocionálnej a psychologickej. Rovnako ako v materiálnom svete je väzba neviditeľná, a predsa je základom našej existencie. Rodina bez nej nemôže byť rodinou. Keď ignorujeme jej neúprosné zákonitosti, privolávame si problémy.

Ako ľudské bytosti sme od väzieb úplne závislé, či už si to uvedomujeme alebo nie. V ideálnom prípade by sme si väzbu nemali vôbec uvedomovať. Mali by sme byť schopní považovať jej pôsobenie za samozrejmé: ako gravitáciu, ktorá nás drží nohami na zemi, ako planéty zostávajúce na obežnej dráhe, ako náš kompas ukazujúci na magnetický severný pól. Človek nemusí rozumieť väzbám ani vedieť, že existujú, aby mohol ťažiť z ich pôsobenia a ich sily, rovnako ako nemusí rozumieť počítačom, aby ich mohol používať, alebo vedieť, ako funguje motor, aby mohol šoférovať auto. Takéto znalosti sú potrebné len vtedy, keď sa niečo pokazí. Je to predovšetkým väzba, ktorá riadi inštinkty dieťaťa, ako aj rodiča. Pokiaľ väzba funguje, môžeme si dovoliť jednoducho nasledo-

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

vať svoje inštinkty – automaticky a bez premýšľania. Keď sú väzby nefunkčné, budú nefunkčné aj naše inštinkty. Našťastie, my ľudia môžeme pokrivené inštinkty kompenzovať tým, že zvýšime svoje povedomie o tom, čo sa pokazilo.

Prečo si musíme uvedomiť význam väzieb práve teraz? Pretože už nežijeme vo svete, v ktorom by sme ich pôsobenie mohli považovať za samozrejmosť. Ekonomika a kultúra dnešnej doby už neposkytujú kontext pre formovanie prirodzenej väzby detí k dospelým, ktorí ich vychovávajú. Z hľadiska väzby môžeme skutočne povedať, že ako spoločnosť žijeme v historicky bezprecedentných časoch. V nasledujúcej kapitole budeme diskutovať o tom, ako sa narušili sociálne, ekonomické a kultúrne základy pre zdravé väzby medzi deťmi a rodičmi. Aby sme našli cestu späť k prirodzenému rodičovstvu, ktoré najlepšie slúži zdravému vývoju dieťaťa, musíme si plne uvedomiť dynamiku väzby. Vo svete narastajúcich kultúrnych turbulencií predstavuje vedomie o väzbách pravdepodobne najdôležitejšiu znalosť, akú môže rodič mať. Nestačí však pochopiť väzby zvonku. Musíme ich poznať aj zvnútra. Tieto dva spôsoby poznávania, *poznať* a *dôverne prežívať*, sa musia spojiť. Väzby musíme cítiť až v kostiach.

Väzby sú jadrom našej bytosti, ale ako také sú len na pokraji nášho povedomia. V tomto zmysle pripomínajú samotný mozog: čím hlbšie doň človek preniká, tým

menej vedomia v ňom nachádza. Radi sa vnímame ako bytosti s intelektom: nazývame sa Homo sapiens, „človek rozumný“, a predsa je myslíaca časť nášho mozgu len tenkou vrstvou, zatiaľ čo oveľa väčšia časť našich mozgových obvodov má v kompetencii psychologickú dynamiku slúžiacu na vytváranie a uchovávanie väzieb. V tomto aparáte, ktorý bol v tejto knihe výstižne nazvaný „väzbový mozog“, sídlia naše nevedomé emócie a inštinkty. My ľudia zdieľame túto časť mozgu s mnohými inými tvormi, ale len my máme schopnosť uvedomiť si proces fungovania väzieb.

V psychickom živote vyvíjajúceho sa mladého človeka – a, úprimne, aj mnohých dospelých – sú väzby tým, na čom najviac záleží. Pre deti predstavuje väzba absolútnu potrebu. Keďže nedokážu fungovať samy, musia si vytvoriť väzbu k dospelému. Fyzická väzba v maternici je nevyhnutná, kým náš potomok nie je dostatočne životaschopný na to, aby sa narodil. Podobne aj naše deti musia byť k nám citovo pripútané, kým nie sú schopné stáť na vlastných nohách, byť schopné samostatne myslieť a zvoliť si vlastný smer.

Väzba a orientácia

Väzba, ktorá úzko súvisí s orientačným inštinktom opísaným v predchádzajúcej kapitole, je kľúčová pre výcho-

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

vu, vzdelávanie a prenos kultúry. Podobne ako väzba, aj orientačný inštinkt je základom našej podstaty, aj keď si ho len zriedkakedy uvedomujeme. Vo svojej najkonkrétnejšej a najfyzickejšej podobe znamená orientácia lokalizovanie seba samého v priestore a čase. Keď s tým máme ťažkosti, pociťujeme úzkosť. Ak si po prebudení nie sme istí, kde sa nachádzame alebo či ešte stále spíme, zorientovanie v priestore a čase je našou najvyššou prioritou. Ak sa napríklad stratíme počas túry, nezastavíme sa, aby sme obdivovali flóru a faunu, zhodnotili svoje životné ciele alebo dokonca premýšľali o večeri. Všetku našu pozornosť a energiu venujeme snahe znovu nájsť správny smer.

Naše potreby orientácie nie sú len fyzické. Psychická orientácia je pre ľudský vývoj rovnako dôležitá. Ako deti rastú, majú čoraz väčšiu potrebu orientovať sa: mať povedomie o tom, kto sú, čo je skutočné, prečo sa veci dejú tak, ako sa dejú, čo je správne, aký zmysel majú veci. Neschopnosť orientácie označujeme pojmom dezorientácia, byť psychicky stratený – stav, ktorému sa chce náš mozog za každú cenu vyhnúť. Deti sú úplne neschopné samostatnej orientácie. Potrebujú pomoc.

Túto pomoc poskytujú väzby. Z človeka, na ktorého sa dieťa naviaže, väzby vytvárajú akýsi *orientačný bod*. Pokiaľ dieťa dokáže určiť, kde sa v súvislosti s týmto bodom nachádza, nebude sa cítiť stratené. Jeho vnútorné inštinkty ho nabádajú zdržiavať sa tomuto bodu nablízku.

Väzby deťom umožňujú, aby sa zviezli s dospelými, ktorí sa vedia, teda aspoň z pohľadu dieťaťa, lepšie orientovať a nájsť správnu cestu.

Deti sa najviac boja toho, že sa stratia, dokonca viac ako fyzického ublíženia. Stratiť sa pre ne znamená stratiť kontakt so svojím orientačným bodom. *Orientačné prázdno*, teda situácie, keď nenachádzame nič alebo nikoho, podľa čoho by sme sa mohli orientovať, sú pre ľudský mozog absolútne neznesiteľné. Dokonca aj dospelí, ktorí sa sami relatívne dobre orientujú, sa môžu cítiť trochu stratení, keď nie sú v kontakte s osobou, ktorá funguje v ich živote ako ich funkčný orientačný bod.

Ak my dospelí zažívame pocit dezorientácie, keď nie sme nablízku ľuďom, ku ktorým máme väzby, o to viac ju zažívajú deti. Dodnes si pamätám, aký som sa cítil stratený, keď v škole, keď som chodil do prvej triedy, chýbala pani učiteľka Ackerbergová, na ktorú som bol veľmi naviazaný: ako stratená duša, blúdiaca v prázdnote a bez cieľa.

Zďaleka najlepším orientačným bodom je pre dieťa rodič alebo iná dospelá osoba, napríklad učiteľ, ktorý zastupuje rolu rodičov. Kto sa však stane orientačným bodom, závisí od väzby dieťaťa. A väzba, ako všetci vieme, môže byť nestála. Táto dôležitá orientačná funkcia môže byť zverená niekomu, kto sa na túto úlohu absolútne nehodí – napríklad rovesníkom dieťaťa. Keď sa dieťa tak naviaže na svojich rovesníkov, že by radšej bolo s nimi

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

ako s rodičmi a radšej bude ako oni, tak sa títo rovesníci, či už jednotlivci alebo v skupine, stanú orientačným bodom dieťaťa. Budú to práve rovesníci, ktorých blízkosť bude vyhľadávať. Z nich si bude brať príklad, ako sa správať, čo si obliecť, ako vyzeráť, čo povedať a čo robiť. Jeho rovesníci sa stanú posudzovateľmi toho, čo je správne, čo sa deje, čo je dôležité, a dokonca aj toho, ako sa bude samo definovať. Presne to sa stalo aj v Cynthiinom prípade: jej rovesníci nahradili rodičov ako stredobod jej emocionálneho vesmíru. Jej život sa točil okolo nich – úplné prevrátenie prirodzeného poriadku vecí.

Len nedávno boli dobre zmapované a pochopené vzorce psychologických väzieb detí. Je absolútne samozrejmé, že život detí sa má točiť okolo ich rodičov a iných dospelých, ktorí sú za ne zodpovední, podobne ako sa planéty točia okolo Slnka, a predsa v súčasnosti čoraz viac detí obieha okolo iných detí.

Deti nie sú ani zďaleka spôsobilé zorientovať iných ľudí, dokonca nie sú samy schopné správne sa orientovať v reálnom zmysle tohto slova. Nechceme teda, aby sa naše deti spoliehali práve na svojich rovesníkov. Nie sú tí, ktorí by našim deťom dávali povedomie o tom, kým v skutočnosti sú, poukazovali na to, čo je správne a čo nie, rozlišovali fakty od fantázie, určovali, čo funguje a čo nie, a usmerňovali ich, kam majú ísť a ako sa tam dostať.

Čo deti získavajú zo vzájomnej orientácie? Predstavme si, že sme opäť na tmavej a spletitej ceste, ktorá nám

nie je vôbec povedomá. Ak sme tam sami, môžeme pociťovať intenzívny strach alebo dokonca paniku. Keby nás viedol sprievodca, ktorý zrejme pozná správnu cestu, alebo ak veríme, že to určite vie, pokračovali by sme s dôverou vpred. Nemali by sme žiadny dôvod na obavy, pokiaľ by, samozrejme, náš sprievodca sám neprejavil úzkosť.

Rovnako sa aj deti bránia pred nočnou morou orientačného prázdna tým, že sa medzi sebou navzájom stanú orientačnými bodmi. Na vedomej úrovni sú schopné zabrániť tomu, aby sa cítili stratene, zmätene alebo popletene. U detí orientovaných na rovesníkov sa takéto pocity vyskytujú pozoruhodne len vzácne. Je to irónia, zdá sa, že slepí vedú slepých, ako krdeľ rýb, ktoré sa točia v kruhu okolo seba, ale *cítia* sa úplne v poriadku. Zdá sa, že vôbec nezáleží na tom, že ich orientačné body sú nedostatočné, nestále a nespoľahlivé. Tieto deti sú stratené a skutočne dezorientované bez toho, aby sa vedome cítili zmätené.

Deťom, ktoré nahradili dospelých svojimi rovesníkmi, stačí, keď sú spolu, aj keď sú úplne mimo našej pomyselnnej mapy. Neprijímajú rady od dospelých a nežiadajú o ich vedenie. Frustrujú nás svojou zdanlivou istotou, že sú v poriadku, bez ohľadu na to, ako jasne vidíme, že idú nesprávnym alebo vôbec žiadnym smerom. Mnohí rodičia majú nepríjemnú skúsenosť, keď sa snažia svojmu tínedžerovi ukázať realitu. Jeho svet je možno v troskách, ale on bezstarostne a neoblomne trvá na tom, že sa absolútne nič nedeje.

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že väzba detí na ich rovesníkov im prospieva, ak ich chráni pred stratou a zmätením. V skutočnosti ich však nezachráni pred stratou, iba pred *pocitom* straty.

Šesť spôsobov vytvárania väzby

Ak máme svoje deti úspešne vychovávať alebo ak ich máme preorientovať na nás, keď ich už zlákala kultúra rovesníkov, musíme sa vyrovnáť s väzbami. Cieľom nasledujúcej rozpravy je pomôcť rodičom získať praktické znalosti o tejto kľúčovej dynamike. „Ak nerozumiete svojmu dieťaťu, nemôžete ho vystáť,“ povedala jedna matka, s ktorou sme robili rozhovor pre túto knihu. Pochopenie väzby je najdôležitejším faktorom, ktorý umožňuje porozumieť deťom zvnútra. Umožňuje nám tiež rozpoznať varovné signály, keď sa začína orientovať na rovesníkov.

Identifikujeme šesť spôsobov väzby, pričom každý z nich poskytuje vodidlo k správaniu našich detí, a často aj k nášmu vlastnému správaniu. Týchto šesť spôsobov je zoradených od jednoduchých po zložitejšie. Všimnite si, že deti orientované na rovesníkov majú tendenciu používať len tie najzákladnejšie spôsoby pri vytváraní väzby.

Zmysly

Cieľom prvého spôsobu vytvárania väzby je fyzická blízkosť. Dieťa potrebuje vnímať osobu, na ktorú je naviazané, či už prostredníctvom čuchu, zraku, zvuku alebo dotyku. Urobí všetko, čo bude v jeho silách, aby si s touto osobou udržalo kontakt. Keď je blízkosť k tomuto človeku ohrozená alebo narušená, prejaví znepokojenie a ostrý protest.

Hoci sa začína už v detstve, túžba po fyzickej blízkosti nikdy nezmizne. Čím je človek menej zrelý, tým viac sa spolieha na tento základný spôsob väzby. Deti orientované na rovesníkov, ako Cynthia, sa zaujímajú o to, aby boli spolu, zaberali rovnaký priestor, stretávali sa a boli v kontakte. Keď je väzba takáto primitívna, debaty môžu byť hlúpe a nezmyselné. „S kamarátmi sa celé hodiny rozprávame bez toho, aby sme čokoľvek povedali,“ hovorí pätnásťročný Peter. „Je to stále dookola: ‚Vo co gou, bráško?‘ a ‚Máš cigu?‘ alebo ‚Kam vypadneme?‘ či ‚Kde je ten alebo onen?‘“ Rozprávanie nie je o komunikácii, je to rituál väzby na jednoduchý účel nadviazania sluchového kontaktu. Deti orientované na rovesníkov netušia, čo ich tak intenzívne poháňa. Je pre ne úplne prirodzené a dokonca naliehavé chcieť byť si stále nablízku. Jednoducho sa riadia svojimi pokrivenými inštinktmí.

Rovnakosť

Druhý spôsob vytvárania väzby je zvyčajne dobre viditeľný už v období batolenia. Dieťa sa snaží byť podobné tým, ku ktorým má najbližšie. Napodobňovaním a nasledovaním sa pokúša prevziať rovnakú formu existencie alebo prejavu. Táto forma väzby sa výrazne prejavuje pri učení sa jazyka a pri prenose kultúry. Zistilo sa, že od druhej svetovej vojny sa slovná zásoba priemerného dieťaťa výrazne zmenšila. Prečo? Pretože deti si odvtedy osvojujú jazyk jeden od druhého. Deti orientované na rovesníkov si berú príklad zo seba navzájom, a to v chôdzi a reči, záľubách a gestách, vzhľade a správaní.

Ďalším prostriedkom vytvárania väzby pomocou rovnakosti je identifikácia. Stotožniť sa s niekým alebo niečím znamená byť s danou osobou alebo vecou zajedno. Pocit seba samého sa zlučuje s objektom identifikácie. Týmto subjektom môže byť rodič, hrdina, skupina, rola, krajina, športový tím, rocková hviezda, myšlienka alebo dokonca niekoho práca. Extrémny nacionalizmus a rasizmus sú založené na stotožnení povedomia o samom sebe so svojou krajinou alebo etnickou skupinou. Čím je dieťa alebo staršia osoba závislejšia, tým intenzívnejšie budú aj tieto identifikácie. V našej spoločnosti sa rovesníci, alebo popové ikony zo sveta rovesníkov, stali stredobodom identifikácie namiesto rodičov alebo významných osobností histórie a kultúry.

Príslušnosť a oddanosť

Tretí spôsob vytvárania väzby sa tiež prvý raz vyskytuje už v období batolenia, ak sa všetko vyvíja tak, ako má. Byť niekomu nablízku znamená považovať ho za svojho. Naviazané batola sa bude domáhať kohokoľvek alebo čohokoľvek, k čomu má väzbu, či už je to mama, otec, macko alebo sestrička. Rovnakým spôsobom sa deti orientované na rovesníkov žiarlivo snažia vlastniť jeden druhého a chrániť sa pred ujmom. Konflikty vyvolané majetníckym vzťahom môžu byť zlostné a intenzívne. Kto je či najlepší priateľ sa u mnohých dospievajúcich vyskytuje ako otázka života a smrti. Tento nezrelý spôsob vytvárania väzby prevláda vo veľkej časti interakcie u detí orientovaných na rovesníkov, najmä medzi dievčatami orientovanými na rovesníkov.

So spolupatričnosťou úzko súvisí oddanosť, vernosť a poslušnosť voči svojim vybraným osobám, na ktoré sme naviazaní. Deti orientované na rovesníkov len nasledujú svoje prirodzené inštinkty náklonnosti, keď si navzájom držia v tajnosti svoje tajomstvá, stoja na strane toho druhého a plnia jeho príkazy. Oddanosť môže byť intenzívna, ale je len dôsledkom väzby. Ak sa u dieťaťa zmení väzba, zmení sa aj pocit spolupatričnosti a oddanosti.

Deti, ktoré sú silne orientované na rovesníkov, sú notoricky oddané jeden druhému a svojej skupine. O smrti

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

Reeny Virkovej, tínedžerky z Victorie v Britskej Kolumbii, ktorú zabili jej rovesníci, vedelo mnoho dospelých, ale nikto z dospelých o tom niekoľko dní netušil. Tento incident sa stal známy na medzinárodnej úrovni.

Dôležitosť

Štvrtým spôsobom snahy o blízkosť a spojenie je hľadanie *dôležitosti*, čo znamená, že cítime, že niekomu na nás záleží. Je ľudskou prirodzenosťou držať si nablízku toho, koho si vážime. Byť blízky niekoho srdcu znamená zabezpečiť si dôvernosť a spojenie. Naviazaný predškólak sa horlivo snaží zapáčiť sa a získať si uznanie. Je mimoriadne citlivý na prejavy nespokojnosti a nesúhlasu. Takéto deti žijú pre šťastnú tvár tých, ku ktorým majú väzbu. Deti orientované na rovesníkov robia to isté, ale tvár, ktorú chcú rozžiariť, je tvár ich rovesníkov. Tí, ktorých nazývajú „milými“, sú zvyčajne tí, ktorí ich majú radi a obdivujú ich, aj keď sa ten istý „milý“ človek správa k ostatným neprijemne.

Problém s týmto spôsobom vytvárania väzby spočíva v tom, že dieťa je zraniteľné. Keď máme pocit, že pre túto výnimočnú osobu nie sme dôležití, trpíme, pretože chceme byť pre ňu významní. Snaha získať si niečiu priazeň vedie k tomu, že nás rania prejavy jej nepriazne. Citlivé dieťa je ľahko zdrvené, keď sa v jeho prítomnosti neroz-

žiaria oči, v ktorých hľadá známky tepla a potešenia, či už sú to oči rodiča alebo rovesníka. Väčšina rodičov, hoci nie sú dokonalí, bude s oveľa menšou pravdepodobnosťou takto ubližovať svojim deťom ako rovesníci.

Pocit

Piaty spôsob hľadania blízkosti je prostredníctvom pocitov: teplých, láskyplných či srdečných. Emócie sú vždy súčasťou väzby, ale u predškoláka, ktorý dokáže cítiť hlboko a zraniteľne, sa snaha o citovú blízkosť stáva intenzívnou. Deti, ktoré sa usilujú o spojenie týmto spôsobom, sa často zamilujú do tých, ku ktorým majú väzbu. Dieťa, ktoré prežíva citovú intimitu s rodičom, dokáže tolerovať oveľa viac fyzického odlúčenia, a napriek tomu si rodiča drží nablízku. Ak je väzba prostredníctvom zmyslov, prvý a najprimitívnejší spôsob väzby, jej krátkou rukou, láska by bola dlhou rukou. Dieťa nosí vo svojej mysli obraz milujúceho a milovaného rodiča a nachádza v ňom oporu a útechu.

Teraz sa však dostávame na nebezpečné územie. Ak odovzdáme svoje srdce, riskujeme tým, že sa zlomí. Niektorí ľudia si nikdy neosvoja schopnosť byť emocionálne otvorení a zraniteľní, zvyčajne v dôsledku skorého vnímania odmietnutia alebo opustenia. Tí, ktorí milovali a utrpeli zranenie, sa môžu uchýliť k menej zraniteľným

2. POKRIVENÉ VÄZBY, ROZVRÁTENÉ INŠTINKTY

spôsobom vytvorenia väzby. Ako si ukážeme, zraniteľnosť je niečo, čomu sa deti orientované na rovesníkov snažia uniknúť. Keď sa hlbšie formy väzby zdajú príliš riskantné, prevládnu menej zraniteľné spôsoby. Emocionálna intimita je u detí orientovaných na rovesníkov oveľa menej bežná ako u detí orientovaných na rodičov.

Byť poznaný

Šiesty spôsob vytvárania väzby je prostredníctvom poznania. Prvé znaky tohto posledného spôsobu vytvárania väzby sú zvyčajne pozorovateľné v čase, keď dieťa nastúpi do školy. Cítiť k niekomu blízkosť znamená byť poznaný a chápaný. V istom zmysle ide o zhrnutie väzby prostredníctvom zmyslov, s tým rozdielom, že byť videný a počutý sa teraz prežíva psychicky, a nie výlučne fyzicky. V snahe o blízkosť sa dieťa podelí o svoje tajomstvá. V skutočnosti sa blízkosť často definuje na základe zdieľaných tajomstiev. Deti orientované na rodičov nemajú rady pred nimi tajomstvá, pretože z toho vyplýva strata blízkosti. Pre dieťa orientované na rovesníkov je najlepším priateľom ten, pred ktorým nemá žiadne tajomstvá. Človek sa nemôže stať zraniteľnejším, ako keď sa psychicky odhalí. Zdieľať seba s druhým a potom byť nepochopený alebo odmietnutý je pre mnohých riziko, ktoré sa neoplatí podstúpiť. V dôsledku toho je byť akceptova-